

Maria Hełdak

Analiza wybranych zjawisk demograficznych w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa dolnośląskiego w latach 1988, 1996, 2002

Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum 6/1, 21-34

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ANALIZA WYBRANYCH ZJAWISK DEMOGRAFICZNYCH W GMINACH WIEJSKICH I MIEJSKO-WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO W LATACH 1988, 1996, 2002

Maria Hełdak

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Streszczenie. W pracy scharakteryzowano przemiany w ruchu naturalnym oraz strukturze ludności, zachodzące na obszarze województwa dolnośląskiego w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich w latach 1988, 1996 i 2002. Zakres analiz dotyczących wybranych procesów demograficznych na obszarach wiejskich województwa, podzielono na grupy tematyczne obejmujące przyrost naturalny, liczbę kobiet przypadającą na 100 mężczyzn oraz strukturę ludności województwa z podziałem na grupy wiekowe. W pracy zawarto także analizę różnic w nasileniu zjawiska przyrostu naturalnego między analizowanymi latami. Analiza ww. miar demograficznych pozwoli na wyłonienie w obrębie makroregionu gmin o korzystnych, przeciętnych lub niekorzystnych przemianach demograficznych w obrębie analizowanych cech i zobrazowanie wyników na kartogramach.

Słowa kluczowe: województwo dolnośląskie, przemiany demograficzne, przyrost naturalny, struktura wieku i płci

WSTĘP

W prezentowanych badaniach, dotyczących wybranych procesów demograficznych, przeanalizowano zmiany zachodzące w przyroście naturalnym ludności Dolnego Śląska w latach: 1988, 1996, 2002 oraz strukturę ludności wg wieku i płci. Urodzenia i zgony oraz struktura ludności wg wieku mają podstawowy wpływ na przebieg procesu reprodukcji ludności (przyrost naturalny). Trzeba bowiem pamiętać o wzajemnym oddziaływaniu ruchu naturalnego ludności na kształtowanie się jej struktury wieku oraz o oddziaływaniu tej struktury na wielkość współczynników urodzeń, płodności i zgonów określających natężenie ruchu naturalnego [Holzer 2003].

Adres do korespondencji – Corresponding author: dr inż. Maria Hełdak, Katedra Planowania i Urządzania Terenów Wiejskich, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu,
ul. Grunwaldzka 53, 50-357 Wrocław

W analizowanym okresie (1988–2002), doszło na obszarze Polski do szeregu przemian, które miały swoje odzwierciedlenie nie tylko w gospodarce, ale także w świadomości mieszkańców naszego kraju. Efektem zachodzących w Polsce zmian było powstanie obszarów cechujących się nawarstwieniem problemów o różnym charakterze, tj. przestrzennych, gospodarczych, społecznych czy środowiskowych (rosnące bezrobocie, niski poziom przedsiębiorczości, niskie kwalifikacje zawodowe, niski poziom wykształcenia, przestępczość, alkoholizm oraz inne patologie społeczne) [Falkowski, Szameta 2005; za Bański 2004].

Zwrócenie się na Zachód wyrażające się m.in. konsumpcyjnym modelem życia, pośrednio spowodowały zmianę modelu rodziny i spadek liczby urodzeń. Należy stwierdzić, że w większości krajów gospodarczo rozwiniętych wartość współczynnika przyrostu naturalnego waha się obecnie w granicach 0–5‰, a w krajach słabo rozwiniętych w granicach 15–30‰ [Holzer 2003]. Można przyjąć, że wybrane do analizy lata, są przełomowe dla gospodarki, z którą nierozzerwalnie związane są przemiany demograficzne.

Celem badań jest analiza przyrostu naturalnego na obszarze województwa dolnośląskiego w latach 1988, 1996 i 2002, a także wskazanie przestrzennej zmienności omawianej miary demograficznej oraz zestawienie ogólnej liczby ludności województwa i ogólnej liczby kobiet na 100 mężczyzn w rozbiciu na wskazane lata. Analiza wskazanych miar demograficznych pozwoli wyłonić w obrębie makroregionu gminy o korzystnym, przeciętnym i niekorzystnym przyroście naturalnym.

METODYKA BADAŃ

Badaniami objęto obszar województwa dolnośląskiego z wyłączeniem miast wydzielonych. Jako podstawową jednostkę badawczą przyjęto gminę, którą opisano poszczególnymi cechami diagnostycznymi. Wśród 133 jednostek terytorialnych 53 posiadają status gmin miejsko-wiejskich, a 80 status gmin wiejskich. W trakcie analiz wykorzystano: dane publikowane przez Wojewódzkie Urzędy Statystyczne w rocznikach statystycznych, dane z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań (NSP) z 1988 i 2002 roku, dane archiwalne przechowywane w Wojewódzkim Urzędzie Statystycznym we Wrocławiu (zamówione na potrzeby realizacji projektu), a także własne obserwacje.

Zakres analiz dotyczących przemian demograficznych w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich, podzielono na grupy tematyczne obejmujące analizę przyrostu naturalnego na obszarach wiejskich województwa dolnośląskiego w latach 1988, 1996 i 2002 oraz różnice w nasileniu zjawiska między analizowanymi latami. W pracy zamieszczono również zestawienie ludności województwa dolnośląskiego w rozbiciu na grupy wiekowe w przedmiotowych latach oraz liczbę kobiet na 100 mężczyzn.

Najpierw w tabelach porównawczych zestawiono dane liczbowe charakteryzujące poszczególne gminy w obrębie analizowanych (wybranych) cech demograficznych. Następnie każdą z gmin, proporcjonalnie do nasilenia danego zjawiska, zakwalifikowano do jednej z grup, przyjmując dla każdej cechy zasadę uzależnioną od rodzaju i nasilenia zjawiska. Odrębnie dla każdego zagadnienia sporządzono kartogramy z podziałem na

rejonów o różnym stopniu nasilenia zjawisk demograficznych oraz kartogramy pokazujące różnice w nasileniu danego zjawiska między analizowanymi latami. W celu przeprowadzenia porównań, także na podstawie oglądu kartogramów, zastosowano dla poszczególnych lat takie same kryteria wydzielania jednorodnych rejonów w obrębie poszczególnych zjawisk demograficznych. Część analiz przeprowadzono dla obszaru całego województwa dolnośląskiego, a wyniki badań przedstawiono w formie tabel obrazujących nasilenie danego zjawiska łącznie we wszystkich gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa.

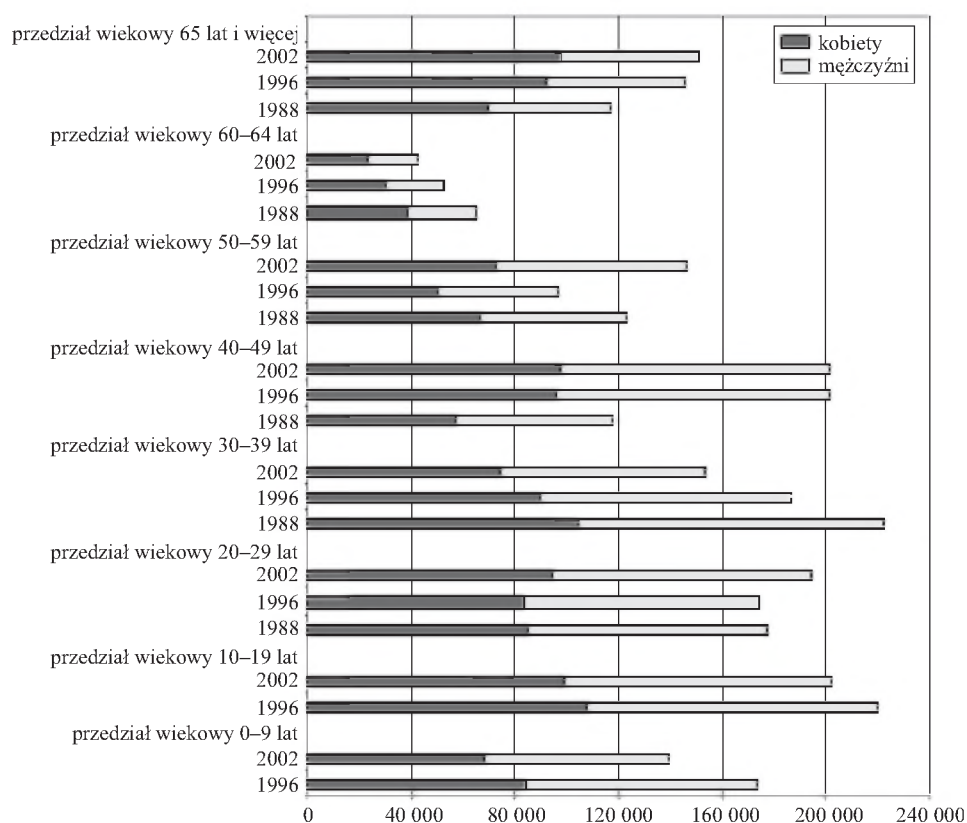
OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Województwo dolnośląskie leży w południowo-zachodniej części kraju. Graniczy z Niemcami oraz z Czechami. Obszar województwa obejmuje 6,4% powierzchni Polski. W skład województwa wchodzi obecnie 169 gmin, 26 powiatów i 4 miasta na prawach powiatu: Jelenia Góra, Legnica, Wałbrzych i Wrocław. Dolny Śląsk posiada dobrze rozwiniętą sieć drogową, gdzie najważniejszym połączeniem jest autostrada A4. Region Dolnego Śląska jest obecnie jednym z najnowocześniejszych i najatrakcyjniejszych gospodarczo. Nowoczesna, zróżnicowana i dynamicznie rozwijająca się gospodarka związana jest głównie z terenem byłego województwa wrocławskiego. Oferta gmin podwrocławskich przyciąga licznych inwestorów z całego świata. W skład województwa wchodzi także gminy typowo rolnicze o wysokich walorach rolniczej przestrzeni produkcyjnej zlokalizowane głównie w rejonie doliny Odry oraz gminy rolnicze, o niekorzystnych warunkach produkcji rolniczej, dla których jedyną szansą rozwoju jest turystyka. Niestety w skład województwa wchodzi także gminy borykające się z wysokim poziomem bezrobocia i stagnacją gospodarczą, wykazujące dużą potrzebę restrukturyzacji i reorganizacji. Są one głównie zlokalizowane w obszarach podgórskich i górskich regionu.

Ludność zamieszkująca obszary miejskie stanowiła na dzień 31 grudnia 2005 roku 71,1% ogólnej liczby mieszkańców województwa (2052,1 tys.). W całym województwie zamieszkiwało 2888,2 tys. osób. W porównaniu do stanu z roku poprzedniego liczba ludności zmniejszyła się o 4,8 tys. (tj. o 0,2%). Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców wyniósł -1,0, a saldo migracji -0,6. Stolicą regionu, stanowiącą zarazem jedno z najważniejszych miast w Polsce, ośrodek kulturalny i naukowy jest Wrocław liczący 635,9 tys. mieszkańców. Ważnymi ośrodkami regionalnymi są również takie miasta, jak: Wałbrzych (126,5 tys.), Legnica (105,8 tys.), Jelenia Góra (87,0 tys.), Lubin (77,0 tys.), Głogów (69,1 tys.) i Świdnica (60,5 tys.).

STRUKTURA LUDNOŚCI WG WIEKU I PŁCI NA OBSZARACH WIEJSKICH I MIEJSKO-WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO W LATACH 1988, 1996, 2002

Ważne miejsce w analizach demograficznych zajmują struktury ludnościowe. Zestawienie danych z analizowanych lat na jednym diagramie w rozbiciu na grupy wiekowe, ujawniło duże zmiany struktury wieku i płci ludności zamieszkującej gminy wiejskie i miejsko-wiejskie na Dolnym Śląsku (rys. 1). Wykres obrazuje stan ludności w wydzielonych przedziałach wiekowych w latach 1988, 1996, 2002. W pierwszym wydzielonym przedziale (0–9 lat) brak danych dla 1988 roku.

Rys. 1. Stan liczby ludności województwa dolnośląskiego z podziałem na grupy wiekowe w latach 1988, 1996 i 2002

Fig. 1. The population of Lower-Silesia Voivodship (rural and town-rural communes) in age groups in the years 1988, 1996 and 2002

Analiza stanu liczby ludności województwa dolnośląskiego w rozbiciu na grupy wiekowe ujawniła, że na obszarze województwa, w badanych gminach wiejskich i miejsko-wiejskich, wyraźnie obniża się liczba ludności. Największą różnicę daje się zauważyć

między 1996 i 2002 rokiem, co jest związane m.in. ze zmniejszającym się na przestrzeni tych lat przyrostem naturalnym. W przedziale wiekowym 20–29 lat liczba ludności w 1988 i 1996 roku utrzymywała się na tym samym poziomie i wyraźnie zwiększyła się w 2002 roku. Można wnioskować, że ów wzrost jest wynikiem wyżu demograficznego końca lat siedemdziesiątych i początku lat osiemdziesiątych. W przedziale 30–39 lat dochodzi do zmniejszenia się liczby ludności między 1988 i 1996 rokiem oraz 1996 i 2002 rokiem. Kolejne „wybrzuszenie” diagramu następuje w przedziale 40–49 lat, co prawdopodobnie jest następstwem powojennego wyżu demograficznego z lat pięćdziesiątych. W latach 1996 i 2002 znacznie wzrosła liczba ludności, przewyższając prawie o połowę stan z 1988 roku. Stan wzrostu utrzymuje się także w kolejnym przedziale wiekowym (50–59 lat) w roku 2002. Liczba ludności w pozostałych latach (1996 i 1988) była dużo mniejsza. W przedziale 60–64 lata zarysowuje się wyraźne obniżenie liczby ludności w poszczególnych latach natomiast w grupie wiekowej powyżej 65 lat wyraźnie się zwiększa z roku na rok. Analizując kształt diagramu jako połówkę piramidy wieku i płci można stwierdzić, że na obszarze gmin wiejskich i miejsko-wiejskich coraz bardziej zbliżamy się do typu zastojowego (stacjonarnego) piramidy. Piramida tego typu odzwierciedla zbiorowość, w której roczna liczba urodzeń równa się liczbie zgonów, a każdy następny rocznik urodzeń jest liczebnie zbliżony do poprzedniego [Holzer 2003].

Na wykresie zaznaczono także liczbę kobiet i mężczyzn w analizowanych grupach wiekowych zamieszkałych na Dolnym Śląsku w rozbiciu na lata 1988, 1996 i 2002. Takie ujęcie danych pozwala także stwierdzić jak dalece zachodzą zmiany między liczbą kobiet i mężczyzn. W grupie wiekowej 0–19 lat dominują liczebnie mężczyźni we wszystkich analizowanych latach. Taki stan struktury płci utrzymuje się przez szereg lat, aż do przedziału 40–49 lat. W grupie wiekowej po 50 roku życia wyraźnie zwiększa się liczba kobiet w stosunku do liczby mężczyzn. Analizując tylko ostatnią grupę wiekową (powyżej 65 lat), można zauważyć bardzo wyraźny wzrost liczby kobiet w stosunku do roku 1996 i jeszcze większy w stosunku do 1988 roku.

Bardzo ważne dla analizy zachodzących procesów demograficznych jest określenie wzajemnej relacji płci. Wynika to z wielu przyczyn, wśród których istotne znaczenie ma fakt, że dysproporcja płci wśród ludności pociąga za sobą ujemne konsekwencje w przebiegu ruchu naturalnego ludności [Więckowicz 1990]. Przyczyną nieprawidłowych proporcji między liczbą kobiet i mężczyzn może być ruch migracyjny, a zaistniałe duże dysproporcje względem płci mogą powodować dalszą migrację. W celu określenia wzajemnych relacji między liczbą kobiet i mężczyzn w latach 1988, 1996 i 2002 posłużono się współczynnikiem feminizacji, określającym liczbę kobiet na 100 mężczyzn. W tabeli 1 zestawiono średnią liczbę kobiet na 100 mężczyzn z podziałem na byłe województwa, które weszły w skład województwa dolnośląskiego po reformie administracyjnej w 1999 roku.

Tabela 1. Zestawienie liczby kobiet na 100 mężczyzn na obszarach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa dolnośląskiego w rozbiu na byłe województwa w latach 1988, 1996, 2002

Table 1. The number of females per 100 males in the rural and town-rural areas of Lower-Silesia as in the former voivodships in the years 1988, 1996, 2002

Byłe województwo Former voivodship	Średnia liczba kobiet na 100 mężczyzn w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich w roku: Average number of females per 100 males in rural and town-rural communes in the year:		
	1988	1996	2002
Jeleniogórskie	101 (100,82)	103 (103,10)	104 (103,85)
Legnickie	101 (100,61)	102 (101,73)	102 (102,03)
Wałbrzyskie	102 (101,70)	105 (105,00)	106 (105,86)
Wrocławskie	100 (100,18)	102 (101,62)	102 (102,40)
Gm. w pow. sycowskim (woj. kaliskie)	brak danych	102 (101,66)	102 (102,00)
Gm. w pow. górowskim (woj. leszczyńskie)	100 (99,50)	101 (101,25)	103 (102,75)

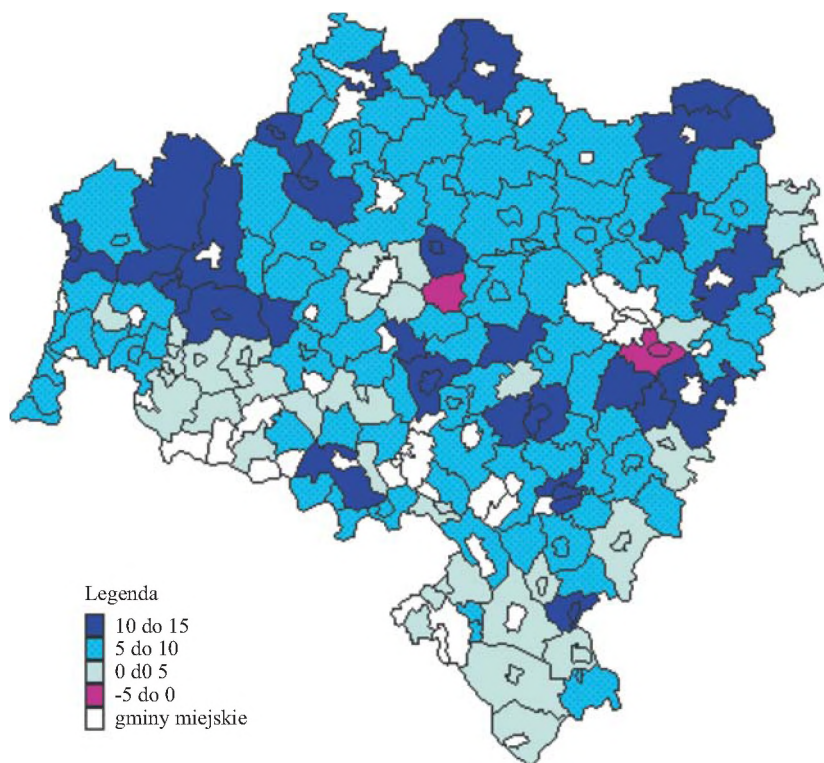
Wyliczony średni współczynnik feminizacji w rozbiu na byłe województwa ujawnił wzrost udziału kobiet w strukturze ludności Dolnego Śląska na przestrzeni analizowanych lat. Największy wzrost liczby kobiet na 100 mężczyzn można zaobserwować na obszarze byłego województwa wałbrzyskiego, następnie na obszarze byłego województwa jeleniogórskiego. Związane jest to głównie ze wzrostem liczby kobiet w przedziale wiekowym powyżej 65 lat. Przyczyn zmian liczby kobiet na 100 mężczyzn można się także dopatrywać w rozwoju a następnie załamaniu wielu gałęzi produkcji dającej zatrudnienie głównie mężczyznom, co powodowało napływ siły roboczej na ten obszar w 1988 roku, a w miarę upadku przemysłu ich powolny odpływ.

ZMIANY W RUCHU NATURALNYM LUDNOŚCI W LATACH 1988, 1996, 2002

Przemiany gospodarcze na obszarze kraju powodujące m.in. przekształcenia własnościowe w gospodarce, brak równowagi na rynku pracy, obniżenie potencjału przemysłowego części obszarów regionu oraz przede wszystkim zmiana modelu rodziny, spowodowały nieodwracalne przekształcenia mające wyraz także w wielkości i natężeniu przyrostu naturalnego. Sprawdzają się prognozy demograficzne, zakładające ujemny przyrost naturalny dla kraju. Już obecnie wyraźnie zarysowała się tendencja spadku przyrostu naturalnego. Analiza danych liczbowych dotyczących przyrostu naturalnego na 1000 mieszkańców na obszarze województwa dolnośląskiego w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich ukazała systematyczne obniżanie się liczby urodzeń począwszy od

1996 roku w porównaniu z rokiem 1988. W celu zobrazowania nasilenia analizowanego zjawiska, sporządzono kartogramy, stosując takie same kryteria wydzielania jednorodnych rejonów w analizowanych latach 1988, 1996 i 2002, przyjmując przedziały co 5‰. Zastosowanie takich samych przedziałów pozwoli na porównanie poszczególnych kartogramów obrazujących przyrost naturalny w analizowanych latach. W pracy zobrazowano również zmiany w ruchu naturalnym ludności obszarów gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. W tym celu sporządzono kolejne dwa kartogramy przedstawiające zmiany w przyroście naturalnym w roku 1996 w stosunku do roku 1988 oraz w roku 2002 w stosunku do roku 1988.

W pierwszej kolejności analizie poddano przyrost naturalny na 1000 mieszkańców w 1988 roku. Już dane liczbowe dla 1988 roku zawarte w tabelach porównawczych wskazują na korzystną sytuację gmin pod względem przyrostu naturalnego, przejawiającą się dodatnim przyrostem naturalnym prawie we wszystkich 133 analizowanych gminach regionu. Zamieszczony kartogram (rys. 2) przedstawia przyrost naturalny w 1988 roku w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa dolnośląskiego.

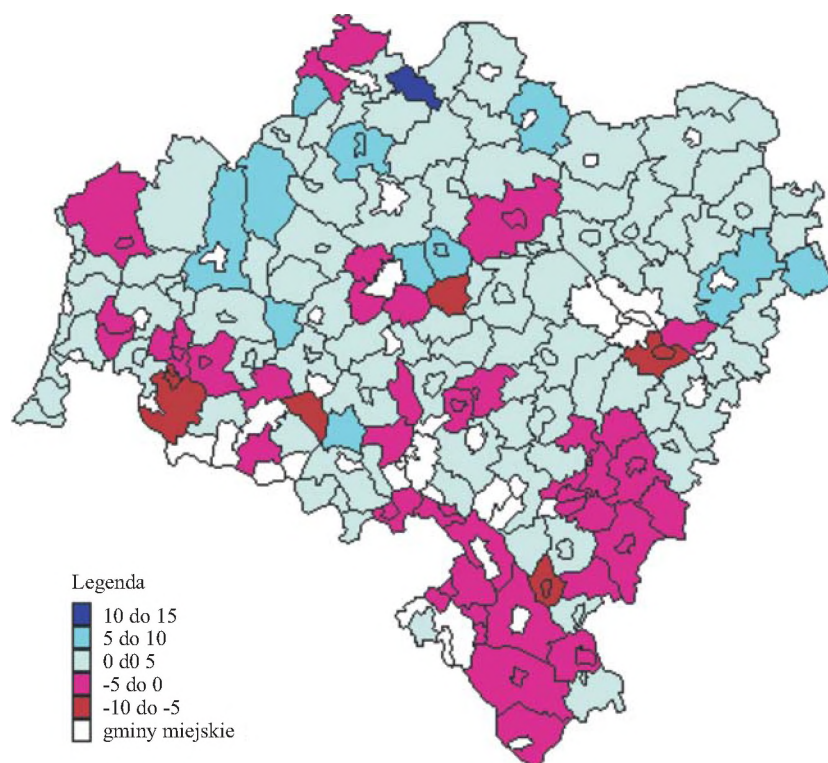
Rys. 2. Przyrost naturalny w 1988 roku w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa dolnośląskiego, ‰

Fig. 2. Population growth in 1988 in rural and town-rural communes of Lower-Silesia, ‰

Analizując dane liczbowe oraz przestrzenny rozkład gmin pod względem przyrostu naturalnego w 1988 roku można stwierdzić, że zdecydowanie najwięcej gmin stanowią te o przyroście umiarkowanym wg skali D.J. Bogue'a do tworzenia klas wielkości (5–10‰) [Więckowicz 1990]. Gminy te położone są równomiernie na całym obszarze Dolnego Śląska i jest ich 73 (54,88% ogółu gmin wiejskich i miejsko-wiejskich). Przyrostem słabym (0,1–5‰) charakteryzuje się 31 gmin zlokalizowanych głównie na południu województwa w rejonie Kotliny Kłodzkiej oraz Kotliny Jeleniogórskiej.

Mozaikowato na obszarze Dolnego Śląska rozmieszczone są gminy o przyroście na poziomie przyrostu szybkiego – powyżej 10‰. Liczba tych gmin jest także wysoka i stanowi ponad 20% ogółu rejonów (27 gmin).

Pośród gmin wiejskich i miejsko-wiejskich analizowanego obszaru tylko w dwóch gminach stwierdzono ujemny przyrost naturalny (w przedziale od „-5” – 0‰) – w gminie Ruja oraz Święta Katarzyna.

Rys. 3. Przyrost naturalny w 1996 roku w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa dolnośląskiego, ‰

Fig. 3. Population growth in 1996 in rural and town-rural communes of Lower-Silesia, ‰

Należy stwierdzić, że w zdecydowanej większości gmin Dolnego Śląska w badanym okresie występował dodatni przyrost naturalny, przy czym najczęściej gmin charakteryzowało się umiarkowanym przyrostem naturalnym. Taki obraz kształtował się na obszarze całego kraju. Kolejna analiza dotyczyła nasilenia zmian przyrostu naturalnego w 1996 roku (rys. 3). Dane liczbowe osiągają już dużo niższe wartości w porównaniu z rokiem 1988, co jest równoznaczne ze spadkiem przyrostu naturalnego.

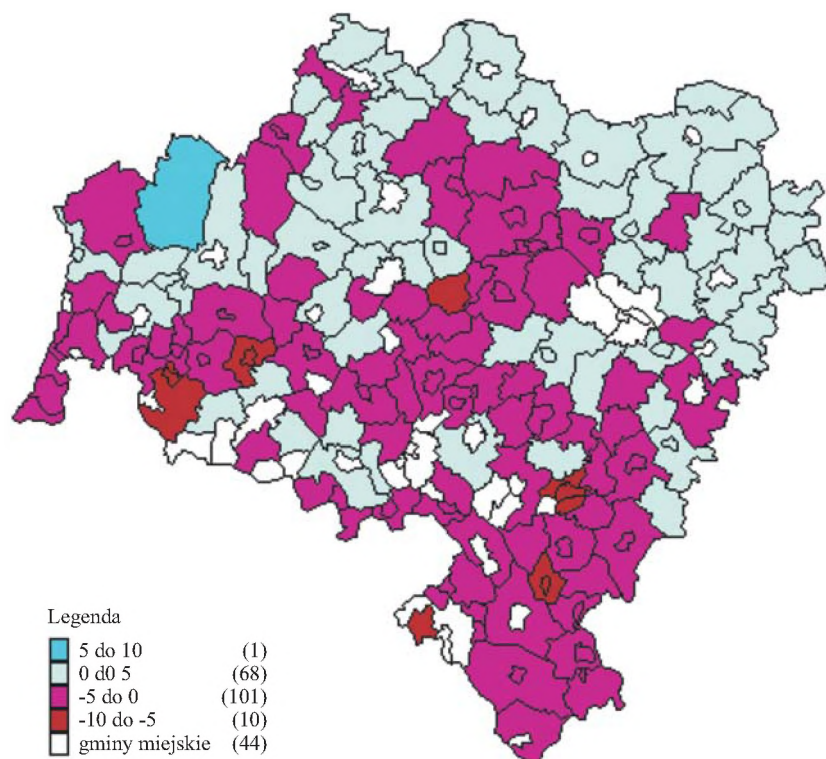
Analiza rozkładu przestrzennego wyodrębnionych rejonów o różnym przyroście naturalnym w 1996 roku pozwala stwierdzić dużą koncentrację gmin o dodatnim przyroście naturalnym, z przedziału 0–5‰, w części środkowej i północnej regionu. Rejony o takim nasileniu badanego zjawiska stanowi aż 80 gmin spośród 133 (60% ogółu badanych gmin). Należy podkreślić, że w analizowanym roku, wiele gmin zaliczonych w 1988 roku do przedziału o przyroście umiarkowanym (5–10‰), przeszło do przedziału o przyroście słabym (0–5‰). Równocześnie pojawiło się dużo więcej rejonów o ujemnym przyroście naturalnym, zlokalizowanych głównie na południu Dolnego Śląska, w rejonie Kotliny Kłodzkiej, Wzgórz Strzebińskich, Gór Wałbrzyskich, Pogórza Izerskiego oraz miasta Legnicy. Zwiększyła się do 5 liczba gmin o najniższym obserwowanym wskaźniku dla badanego zjawiska („-5” – „-10”‰). Do rejonów tego typu zaliczyć można gminy: Ruja, Święta Katarzyna, Janowice Wielkie, Mirsk, Bardo Śląskie. Część wskazanych gmin to gminy o niekorzystnej sytuacji ekonomicznej, która była przyczyną wyjazdu młodych ludzi na tereny, gdzie można znaleźć zatrudnienie lub prowokujące studentów do osiedlenia się w miejscu podjętej edukacji na szczeblu wyższym.

Kolejne badania dotyczyły przyrostu naturalnego w 2002 roku. Dane liczbowe zestawione w tabelach porównawczych osiągają jeszcze niższe wartości niż w 1996 roku, co jest równoznaczne z dalszym spadkiem przyrostu naturalnego na obszarze Dolnego Śląska (rys. 4).

Ogólny ogląd kartogramu wskazuje, że w 2002 roku do największej grupy gmin zakwalifikowano te, w których wystąpił ujemny przyrost naturalny z przedziału „-5” – 0‰. Gminy tego typu stanowią 52% ogółu gmin (70 gmin wiejskich i miejsko-wiejskich) i zlokalizowane są równomiernie na obszarze całego Dolnego Śląska z wyjątkiem północnej części województwa. Wzdłuż północnej granicy województwa oraz w okolicach Wrocławia i Polkowic zlokalizowane są gminy o dodatnim przyroście naturalnym z przedziału 0–5‰. Gminy te stanowią ponad 42% ogółu badanych gmin. Są to gminy które charakteryzują się dodatnim saldem migracji głównie osób w wieku rozrodczym, co ma swoje odzwierciedlenie w przewadze urodzeń żywych nad zgonami.

Zwiększyła się do 6 liczba gmin o najniższym obserwowanym wskaźniku dla badanego zjawiska („-5” – „-10”‰). Do rejonów tego typu zaliczyć można poza gminą Ruja, Mirsk, Bardo Śląskie także gminy Wleń, Lewin Kłodzki i Niemczę. Prawdopodobnie jest to związane ze niekorzystną strukturą ludności wg wieku na obszarze wskazanych gmin, spowodowaną m.in. odpływem z obszaru ludności w wieku rozrodczym. Podsumowując, można stwierdzić, że przyrost naturalny w poszczególnych analizowanych latach jest bardzo zróżnicowany i ulegał stałemu obniżeniu. Dla zobrazowania różnic w natężeniu badanego zjawiska, na obszarze poszczególnych gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, stworzono kartogramy ze zmianami w przyroście naturalnym w latach 1988–1996 (rys. 5) i 1988–2002 (rys. 6). Przyjęto, że każda zmiana przyrostu naturalnego o 2,5‰

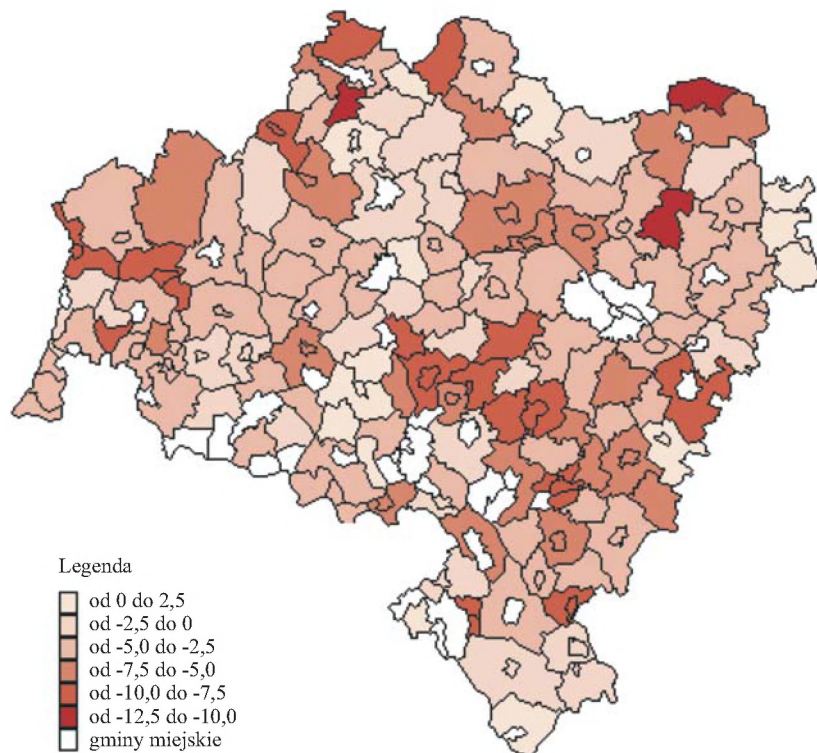
powoduje przejście do innego przedziału. Znak „-” i cyfra obrazuje stopień zmniejszenia przyrostu naturalnego, brak znaku i kolejna cyfra – wzrost przyrostu naturalnego na przestrzeni analizowanych lat.

Rys. 4. Przyrost naturalny w 2002 roku w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa dolnośląskiego, ‰

Fig. 4. Population growth in 2002 in rural and town-rural communes of Lower-Silesia, ‰

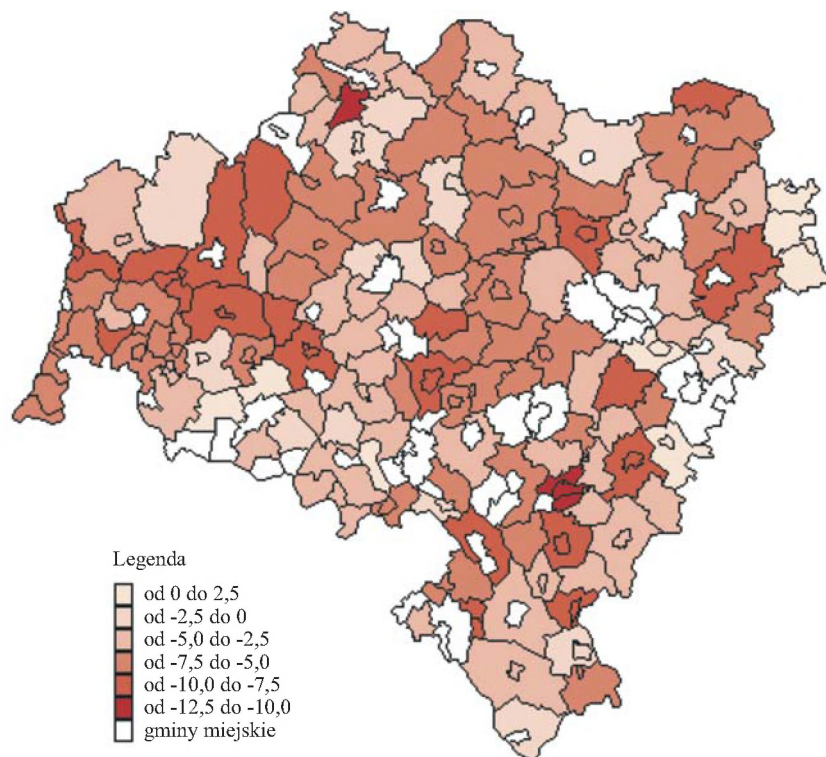
Analiza kartogramu obrazującego różnicę w przyroście naturalnym w latach 1988–1996 (rys. 5), ujawniła, że tylko w nielicznych gminach (11 gmin wiejskich i miejsko-wiejskich) nastąpił wzrost natężenia badanego zjawiska. Gminy te rozmieszczone są mozaikowo na obszarze całego Dolnego Śląska. W pozostałych gminach nastąpiło obniżenie przyrostu naturalnego z różnym nasileniem, przy czym największą grupę stanowią te z gmin, w których to obniżenie osiągnęło przedział „-5” – „-2,5”‰ (53 gminy – 40% ogółu gmin). Pozostałe gminy w województwie charakteryzowały się jeszcze większym spadkiem przyrostu naturalnego, przy czym największy poziom zaobserwowano w gminach: Cieszków (różnica w przyroście naturalnym między rokiem 1988 i 1996 wynosiła -13,43‰), Zawonia (różnica – „-12,65”‰) i Jerzmanowa (różnica – „-12,77”‰). Są to gminy zlokalizowane z dala od dużych miast, charakteryzujące się odpływem ludzi młodych z ich obszarów. Odległość od ośrodków miejskich wyklucza codzienny dojazd do pracy.

Rys. 5. Różnica w przyroście naturalnym w latach 1988–1996 w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa dolnośląskiego, ‰

Fig. 5. The difference in population growth in the years 1988–1996 in rural and town-rural communes of Lower-Silesia, ‰

Analiza kolejnego kartogramu obrazującego różnicę w przyroście naturalnym w latach 1988–2002 (rys. 6) ujawniła, że nastąpiło dalsze obniżenie liczby gmin o wzroście natężenia badanego zjawiska z 11 w 1996 roku do 8 w 2002 roku. Dodatnia różnica nastąpiła w gminach zlokalizowanych na wschodzie (Syców, Perzów, Dziadowa Kłoda, Święta Katarzyna, Wiązów) oraz na południu (Czamy Bór, Stara Kamienica, Jerzów Sudecki). Na terenie pozostałych gmin występuje już tylko obniżenie przyrostu naturalnego względem 1988 roku, a w 2002 roku osiągnęło ono dużo wyższy poziom niż w 1996 roku. Tylko w 14 gminach różnica wynosi do „-2,5”‰, w 42 gminach – do „-5”‰, w kolejnych 42 gminach do „-7,5”‰, w 19 gminach do „-10”‰, w 6 gminach do „-12,5”‰, a w 2 nawet do „-15”‰. Nasilenie poszczególnych zjawisk rozmieszczone jest mozaikowo na obszarze całego Dolnego Śląska i trudno jednoznacznie wskazać rejony ich występowania.

Rys. 6. Różnica w przyroście naturalnym w latach 1988–2002 w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa dolnośląskiego, ‰

Fig. 6. The difference in population growth in the years 1988–2002 in rural and town-rural communes of Lower-Silesia, ‰

Podsumowując, można stwierdzić, że różnica w przyroście naturalnym między rokiem 1988 i 2002, jest dużo wyższa niż między rokiem 1988 i 1996. Obrazuje to tendencję obniżania się przyrostu naturalnego na przestrzeni lat 1988–2002. Sytuacja taka jest bardzo niepokojąca i dotyczy całego regionu Dolnego Śląska. Dobra sytuacja gospodarcza gmin nie znajduje odzworowania w dodatnim przyroście naturalnym, wręcz odwrotnie, często gminy o niekorzystnej sytuacji gospodarczej charakteryzują się wyższym niż przeciętny przyrostem naturalnym na 1000 mieszkańców.

WNIOSKI

Analiza wybranych zjawisk demograficznych pozwoliła na sformułowanie następujących wniosków:

1. Zestawienie liczby i struktury wieku mieszkańców województwa dolnośląskiego ujawniło m.in.: gwałtowne obniżenie liczby mieszkańców w grupie wiekowej 0–19 lat,

przy jednoczesnym wzroście liczby ludności w wieku powyżej 65 lat. Analiza ta potwierdziła pogłębianie procesu starzenia się ludności.

2. Liczba i struktura mężczyzn oraz kobiet w województwie dolnośląskim pokazuje w latach 1988, 1996 i 2002 wzrost liczby kobiet w wieku powyżej 65 lat, przy stałej liczbie mężczyzn w tym przedziale w latach 1996–2002 oraz zdecydowaną przewagę liczby kobiet począwszy od grupy wiekowej 60–64 lata i powyżej.

3. Tempo zmian strukturalnych ludności wg płci wskazuje na nasilanie się procesu powiększania dysproporcji między liczebnością obu płci szczególnie na południu województwa (byłe województwo wałbrzyskie). Potwierdza to zestawienie liczby kobiet na 100 mężczyzn w rozbiciu na byłe województwa, które weszły w skład województwa dolnośląskiego.

4. Przeprowadzone badania przyrostu naturalnego w latach 1988, 1996 i 2002 pozwalają stwierdzić, że na obszarach gmin wiejskich i miejsko-wiejskich zarysowują się niekorzystne trendy demograficzne. W 1988 roku tylko w dwóch gminach wiejskich i miejsko-wiejskich występował ujemny przyrost naturalny, w roku 1996 liczba ta wzrosła do 42, a w 2002 roku to zjawisko dotyczyło już 76 gmin spośród 133 analizowanych.

5. Obserwacja przyrostu naturalnego w powiązaniu z analizowanymi gminami wiejskimi i miejsko-wiejskimi województwa, nie wykazuje powiązania dodatniego przyrostu naturalnego z dobrą kondycją gospodarczą gmin. Często gminy o niekorzystnej sytuacji gospodarczej charakteryzują się wyższym niż przeciętny przyrostem ludności na 1000 mieszkańców.

PIŚMIENNICTWO

- Bański J., 2004. Możliwości rozwoju alternatywnych źródeł dochodu na obszarach wiejskich. [W:] E. Palka (red.). *Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich. Studia Obszarów Wiejskich 5*, PTG, IGiPZ Warszawa, 9-13.
- Falkowski J., Szameta P., 2005. Sukcesy i niepowodzenia w rozwoju obszarów wiejskich w latach 1989–2004 na wybranych przykładach północnej Polski. [W:] B. Głębocki, U. Kaczmarek (red.). *Obszary sukcesu na polskiej wsi. Studia Obszarów Wiejskich 8*. Komitet Obszarów Wiejskich. PTG, ZBOW, IGiPZ Warszawa, 21-39.
- Holzer J. Z., 2003. *Demografia*. Polskie Towarzystwo Ekonomiczne Warszawa.
- Więckowicz Z. (red.), 1990. *Podstawowe procesy demograficzne na obszarach wiejskich. Warunki rozwoju obszarów wiejskich Dolnego Śląska. Biuletyn Urządzanie Wsi i Gospodarstw 6*, 79-103.

ANALYSIS OF SELECTED DEMOGRAPHIC FEATURES IN RURAL AND TOWN-RURAL COMMUNES OF LOWER-SILESIA VOIVODSHIP IN THE YEARS 1988, 1996, 2002

Abstract. The study characterises the changes in natural changes and the structure of population in rural and town-rural communes of Lower-Silesia Voivodship in the years 1988, 1996 and 2002. The analyses of the selected demographic processes taking place in the rural areas of the voivodship were divided into the following thematic groups:

population growth, number of females per 100 males and age groups within the voivodship. Moreover, the study analyses the differences in the rate of population growth within the years in which the analysis was conducted. The results of the study will make it possible to select the communes with favourable, average and unfavourable demographic changes within the analysed features and to present them in a form of cartograms.

Key words: Lower-Silesia Voivodship, demographic changes, population growth, age and sex structure

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 2.10.2006